

Академик Миомир ДАШИЋ

НАУЧНИ СКУП ДИНАСТИЈА ПЕТРОВИЋ ЊЕГОШ
– ДОСТОЈАН УВАЖАВАЊА У КУЛТУРНОМ СВИЈЕТУ

(Завршна ријеч)

Драги пријатељи,
Уважене колеге,
Даме и господо,

Користим прилику да, као предсједник Научног скупа за припрему међународног научног скупа *Династија Петровић Његош*, закључим четвородневни рад овог нашег великог скупа и искажем неке своје утиске о њему.

Међународни научни скуп *Династија Петровић Његош*, чији сте ви, драге колеге, били активни учесници, одржан је у организацији Црногорске академије наука и умјетности и Универзитета Црне Горе, од 29. октобра до 1. новембра 2001. године, у Подгорици. За Скуп је, као што се види из штампаног Програма рада, било пријављено 126 саопштења. Прва два дана била су посвећена темама историографског и културолошког карактера (29. и 30. октобар, и посљедња сесија 1. новембра), а друга два дана – 31. октобар и 1. новембар (три сесије) *150. годишњици од смрти Петра II Петровића Његоша*.

Научни одбор за припрему Скупа је учинио све што је било неопходно да се програм Скупа тематски добро научно профилише, благовремено је припремио идејну основу скупа и обавио све друге послове везане за његову реализацију. Одржао је пет сједница на којима је вођена расправа о концепцији Скупа, тематској усмјерености, потенцијалним учесницима, систематизовању пријављених тема и коначном обликовању програма рада Скупа.

Почасни одбор Скупа, на чијем челу је био предсједник Републике Црне Горе Мило Ђукановић, а чланови водеће личности вјерских заједница, научних и културних институција, представници ресорних министарстава (просвјете и науке и културе) Владе Републике Црне Горе, академици, професори универзитета и други истакнути научни радници, на сједници од

10. септембра 2001. године, подржао је идејну основу Научног одбора Скупа и изразио увјерење да ће се рад Скупа, с обзиром на велики одзив научника и тематску разноврсност пријављених саопштења, као и високи научни реноме институција које га организују, одвијати на одговарајућем научном нивоу.

Први радни дан Скупа одвијао се у свечаној сали Универзитета Црне Горе, а остала три дана у Црногорској академији наука и умјетности. Скуп је отворио академик Миомир Дашић, предсједник Научног одбора за припрему Скупа, а поздравне ријечи учесницима и јавности упутили су предсједник Републике Црне Горе и предсједник Почасног одбора скупа господин Мило Ђукановић, предсједник ЦАНУ академик Драгутин Вукотић, ректор Универзитета Црне Горе проф. др Предраг Обрадовић и принц Никола Петровић, потомак лозе Петровића. Ријечи поздрава упутили су Скупу и представници италијанског удружења „Пријатељи Црне Горе” из Рима господа Ермано Фалабела и др Анђело Ранцини. Отварању Скупа, поред учесника, присуствовали су и чланови Почасног одбора скупа, дипломатски представници у Црној Гори, чланови Академије и професори Универзитета, као и други бројни гости – културни и јавни радници. Рад Скупа пратили су новинари и други представници медија.

На Скупу је поднесено 96 саопштења, а 10 саопштења је приложено. Остали пријављени референти су обавијестили да, из објективних разлога, нијесу у могућности да учествују на Скупу, обећавајући да ће послати своја саопштења ради објављивања у зборнику радова. У дискусији, која је повремено имала полемички карактер, понекад и са призвуком дневно-политичких тонова, наступило је 48 учесника.

У раду овог научног скупа активно су учествовали и научници из Русије, Грчке и Италије. Из финансијских разлога (немогућности да покрију трошкове пута) нијесу допутовали научници из Украјине. Два пријављена научника из Њемачке и Словеније, из других објективних разлога, нијесу могли узети непосредног учешћа у раду Скупа, али су обавијестили да ће послати своје реферате, који ће наћи мјесто у зборнику радова овог научног скупа.

Општи је утисак да је Скуп успјешно реализован. Томе су свој допринос дала сва одјељења Академије и професори са Универзитета Црне Горе, у првом реду са Филозофског и Правног факултета. Најмасовнији по броју учесника, а уз то и најразноврснији по тематици, у историји дјеловања Академије и Универзитета, Скуп је дао значајан допринос научном расвјетљавању епохе династије Петровић Његош, појединих њених владика – владара и њихове историјске улоге у нововјековној прошлости Црне Горе. Научна саопштења су, углавном, била сериозно припремљена, пратила их је темељна научна аргументација и аналитичност, а један број је досегао ниво научне синтезе. У цјелини гледано на Скупу се говорило језиком науке и струке (изузев у неколико случајева гдје је било примјетно одступа-

ње од потребних научних захтјева) о овој широкој и сложеној теми, и то са различитих научних аспеката, уз поштовање строгог методолошког начела да се догађаји, појаве и историјска истина прикажу онаквим какви су уистину били. На њему су дошла до изражаја и различита гледања на нашу историјску прошлост, што је и разумљиво и пожељно у научним расправама.

Овај научни скуп, шести по реду, трећи међународног карактера, у организацији ЦАНУ – овога пута и у заједници са Универзитетом Црне Горе – реализован је на основу дугорочног програма рада (Претпоставке) Одбора за историјске науке ЦАНУ – био је најкомплекснији од свих претходних, како по широком захвату историјске теме тако и по интердисциплинарном и методолошком разматрању научних проблема у оквиру ње. Можемо се, надам се, сагласити и са начелном оцјеном да су резултати Скупа и у квантитативном и у квалитативном погледу такви да су у потпуности оправдали замисао организатора научног скупа да је разматрање теме *Династија Петровић Његош* било научно потребно, не само због актуелних повода – обиљежавања *150. годишњице смрти Петра II Петровића Његоша* и *80. годишњице смрти краља Николе*, посљедњег владара ове знамените владарске црногорске лозе. Чињеница да се на позив Научног одбора за припреме Скупа одазвало 126 научника и других културних посленика, сама по себи, говори о великом интересовању за ову тему великог научног и културолошког значаја, која је први пут под овим насловом разматрана у црногорској историографији и историји књижевности. Овако бројан одзив људи од науке, као и велико интересовање шире културне јавности – од првог дана када је саопштено да ће се организовати овај Скуп, као и у ова четири дана његовог плодног рада – потврда су не само добро одабране научне теме Скупа већ и високог научног угледа који ЦАНУ и Универзитет Црне Горе уживају у нас, па и у иностраном научном свијету. Шира културна јавност, у првом реду она добронамјерна, својим интересовањем за ову тему показала је да има повјерење у ове двије високо научне установе да ће најобјективније и научно мериторно анализирати прошлост Црне Горе и судити о историјској улози куће Петровића, како у цјелини тако и сваког њеног појединог владара, у стварању, изградњи и територијалном обликовању црногорске државе и њеног друштва током више од два стољећа.

Рад Скупа, уз мање измјене, одвијао се према утврђеном програму. О историографским и општим културолошким питањима везаним за династију Петровић Његош и појединим њеним представницима саопштена су *63 реферата*. Највише саопштења – реферата односило се на политичке прилике и политичко дјеловање лозе Петровића и појединих њених династа, на њихову спољнополитичку оријентацију, на њихову улогу у ратовима с Турским царством, на односе с Русијом и династијом Романових, на везе са Млетачком републиком до њеног слома 1797. године, затим на везе, односе и сарадњу са сусједним Аустријским царством; на питања карактера теократске и свјетовне владавине у Црној Гори, државне и националне плано-

ве за територијално ширење црногорске државе, законодавство, утемељење и изградњу државних установа, организацију црногорске војске, развој просвјете и културе, на економско-финансијске, културне, вјерске и друге друштвене прилике у Црној Гори до Првог свјетског рата.

У оквиру *три сесије* Скупа, које су биле посвећене обиљежавању 150. годишњице смрти *Петра II Петровића Његоша* и његовом дјелу, поднесена су 34 саопштења. У научном фокусу овог сегмента Скупа било је, у првом реду, сагледавање значаја књижевног и филозофског дјела овог нашег великана, по којему је Црна Гора препознатљива у културном свијету, у свјетлу модерних поетолошких истраживања и интернационалне рецепције. Општи је утисак, да су подносиоци саопштења уложили максимум истраживачке енергије, знања и умијећа у елаборацији тематике и проблема којима су се бавили, како у супстанцијалној тако и у релацијској теорији. Уочљив је видан широки дијапазон разматране проблематике од појединости до најширих теоријских уопштавања. Одређени број саопштења понудио је више *новина*, нарочито у домену Његошеве филозофско-богословске и психолошке сфере стварања.

Иначе, утисак је, не само мој лично већ и многих учесника, да је Скуп показао колико је потребно да истраживачи посједују неопходна теоријско-методолошка знања, научну спрему да би се могли зналачки и критички користити чињеницама и исказима историјских извора. Оскудност научне спреме била је уочљива само у неколико саопштења. Али ту се ради о појединцима који се олако упуштају у историографију и друге њој сродне научне дисциплине, а да претходно нијесу овладали основним теоријско-методолошким знањима науке. С друге стране, било је у појединим саопштењима позивања на општа мјеста из историје, односно на добро познате историјске чиненице, што није за критику, али при том није било разумљиво што су поједини аутори одавно утврђене чињенице бојили својим идејно-политичким мјерилима или их толико упрошћавали да су те чињенице из богатог фонда појава у њиховим интерпретацијама добиле ненаучна значења и смисао. Но, тих неколико одступања од научног приступа никако не умањују општу позитивну оцјену о овом научном скупу, већ више потврђују правила да се људима без довољно научне спреме веома тешко сналазити у елаборирању сложених научних проблема.

Упркос популарним историјским представама показало се да је епоха дугог трајања династије Петровић Његош била разноврсна, динамична, па и тешко разумљива по историјским појавама, поготово ако се изгубе из вида разлике, и то огромне, у односу на данашњи црногорски свијет и ако се занемарују конкретне околности, услови, утицај мјеста и времена дешавања догађаја. Државни живот Црногораца, приказан у знатном броју саопштења, увјерен сам, подстаћи ће многа размишљања и расправе од значаја за даље научно освјетљавање епохе Петровића.

Једно од питања која су третирана у више реферата тичало се настанка црногорске државе и њене улоге у процесима етничке интеграције становништва са различитих племенских простора – Старе Црне Горе, Брда, Источне Херцеговине, Приморја и средишњих дјелова средњовјековне српске државе Рашке. Дотичући ово питање, као и питање на којим етничким основама се могла стабилизovati династија Петровић, размишљања ме нагоне да се позовем на случај других у Европи. Наиме, поставља се питање: Да ли су процеси етничке интеграције у оквирима граница данашње Црне Горе били ближи „француском обрасцу у коме је трајни оквир средњовјековне монархије послужио као калуп у коме је изливена француска нација, или је ближи италијанском обрасцу у коме су династичке територије и пространи градови-републике одржали интеграцију до дубоко у модерна времена” – како то каже С. Ћирковић. Одговор на ово питање захтијева дубинско истраживање, али ми се чини да је црногорски образац односно пут развјетка државе ближи италијанском моделу у коме су некадашње династичке земље, па и градови, одржали своју индивидуалност до модерног доба када се организује, развија, територијално и етнички интегрише црногорска држава под династијом Петровића.

Пријатно је констатовати да је већина учесника на овом Скупу говорила и једним новим историографским и филозофским рјечником, што такође упућује на закључак да свака генерација научника дубински понире у прошлост и даје свој допринос разумијевању нововјековне историје Црне Горе, којој су снажан печат ударили како владике тако и свјетовни владари рода Петровића. Скуп је показао да научно освјетљавање лозе Петровића Његоша узето у цјелини, и посебно сваког неног члана, не допушта површност у тумачењу њиховог учинка и дјела. Стваралаштво, мање-више свих владара Петровића, а нарочито Петра I, Петра II и књаза и краља Николе, јесте оригинално, изворно, јасно и прецизноационално и државнички одређено, те свако одступање од тог оригиналног дјела и његовог исказа значило би његово фалсификовање.

Све напријед речено, чини се, даје за право да се каже да одлазимо са овог Скупа са увјерењем да је његовим одржавањем обављен један озбиљан научни посао који је био неопходно потребан, прије свега, због актуелне културне климе у Црној Гори и у земљи у цјелини, коју карактерише, најблаже речено, општа конфузност која је резултат утицаја дневно-политичких дешавања. Држим да нијесам усамљен у оцјени да са Скупа одлазимо обогачени и новим сазнањима о свеукупном историјском учинку лозе Петровић Његош на утемељењу црногорске државе, њеној изградњи и обликовању њеног друштва. Разумљиво је што су о Петровићима као вјерским поглаварима, владарима, политичким мислиоцима, књижевним посленицима и културним прегаоцима дошла до изражаја и различита гледишта. Разлике у оцјенама њихових дјела и државничког учинка су пожељне и значајне јер научна мисао не трпи унисонност, већ подразумијева разногласје научних идеја и њихове елаборације.

Међутим, истакао бих и то да са Скупа одлазимо с утиском да о владарима куће Петровић Његош још није испричана цијела „историјска прича” – о њиховој историјској улози у стварању, изградњи, територијалном обликовању и националноослободилачкој борби за ослобођење српског народа од вишевијековне турске и друге туђинске власти, те да има још феномена и историјских појава које треба истраживати и о њима научно промишљати. Остало је и овога пута – а то је било констатовано након одржавања научног скупа *Краљ Никола – личности, дјело и вријеме* – још тема, догађаја и појава историографског, књижевно-историјског, вјерско-историјског и другог тематског карактера и значаја за научне расправе и апорије. Поменућу само неке изостале теме: стварање и развој цетињског двора, дворски церемонијал, живот на двору, везе двора књаза и краља Николе са појединим европским дворовима, улога појединих чланова владајуће породице посљедња два династа у унутрашњем животу и спољној политици земље; улога кћерки краља Николе и њихових мужева из великих династија Романових и Савоја на спољну политику Црне Горе; личност престолонаследника Данила, његова улога, као и улога његове браће, принчева и неудатих краљевих кћерки на унутрашње прилике у земљи, на управне реформе и друге друштвене токове. Има потребе да се критички освијетле напори и мјере, нарочито посљедња два владара (књаза Данила и краља Николе), да Црну Гору од племенски разуђене земље организују као државу грађанског профила, да је реформишу и примијене у њој савремена научна и техничка достигнућа (телеграф, телефон, радио станицу, електричну централу и др.); да у земљи изграде колске путеве и уведу аутомобилски саобраћај; да организују парабродски саобраћај на Скадарском језеру (изграде пристаништа на Ријечи Црнојевића, Вирпазару, Плавници) и мору са изградњом лука Улцињ и Бар; да саобраћајно повежу све градове и да Црну Гору на тај начин приближе Европи; да подигну и прву радио-станицу на Волујици код Бара, итд.

Изостала је и обрада улоге посљедњег династа Петровића у охрабривању развоја занатства, трговине, изградњи првих индустријских погона и предузећа; његовом инспирисању законодавства, стимулисању развоја капиталистичке привреде, давању концесија страном капиталу у циљу привредног унапређења земље. На Скупу је, додуше, дат кратак осврт на привредно законодавство Петровића, а чули смо и једно веома интересно саопштење о економско-финансијској основи као битном фактору за остварење државног суверенитета Црне Горе у доба владавине династије Петровић Његош. Било би интересно ради историјског искуства, да је било саопштења и о томе како су поједини владари лозе Петровића стимулисали бављење пољопривредом, радили на отварању пољопривредних курсева и земљоделске школе у циљу едукације земљорадника и сточара, као и какве су све друге мјере предузимали у области аграра ради стварања привредног благостања народа.

Чини се да није било довољно ријечи ни о значајном доприносу последња два династа на увођењу реформи и цивилизацијских мјера у земљи у циљу сламања племенског партикуларизма, потискивању архаичних примитивних обичаја и других штетних традиционалних облика у друштвеном животу, а што је све имало за циљ еманциповање Црне Горе као државе и интегрисање њеног друштва.

Од значаја за даља истраживања и научну обраду, а која је само узгредно дотицана у неким рефератима, остаје питање: како су и колико владари куће Петровић доприносили интеграционим процесима – територијалним, друштвеним, економским, културним, вјерским и међуетничким – у циљу изградње Црне Горе као државе грађанског смјера. Ваљало би објаснити због чега, и да ли је било довољно времена и историјских услова, да се заврше ти интеграциони токови у добу Петровића. Научна расправа о том питању у толико је потребнија што у ово наше вријеме појединци, у првом реду неисторичари, који то питање додирују у својим радовима, занемарују битне друштвене и друге елементе, па обично, без историјских аргумената, говоре о оновременом црногорском друштву као изграђеном, интегрисаном и савршеном, а то не одговара историјској истини. Занемаривање ове значајне историјске теме, њено изостављање из програма истраживања научних установа, узрокује упрошћено или нетачно приказивање улоге краља Николе – како је он наводно већ ријешо „црногорско национално питање” управо онако како се на њега гледа у ово наше вријеме. Другим ријечима казано – због свјесног заобилажења историјске збиље која јасно свједочи да је друштво оновремене „класичне српске земље” Црне Горе било врло сложено и да су Црногорци у националном смислу били третирано као дио српског народа, о чему говоре сви оновремени извори, у првом реду они који потичу из пера књаза и краља Николе, као и његових претходника (писма, пјесме, драмски текстови, меморандуми, прогласи, мемоари, епски и филозофски спјевови, посланице, историје и други списи), свједоци смо стварања, умјесто слике историјске реалности, митске приче да су преци данашњих Црногораца били нешто друго него што су заиста били, и за шта су их држали њихови мудри владари и политички мислиоци. За озбиљну научну расправу је и тема: Да ли је рана средњовјековна држава Дукља – Зета Воислављевића, ембрион из кога се континуирано развила нововјековна црногорска држава? Историјски извори јасно говоре да се научно не може потврдити континуитет црногорске државности од раног средњег вијека.

И овај Скуп је потврдио правило да једино ријеч науке може бити брана стварању нових митова о пожељној прошлости. Скуп је јасно показао колико је неопходно студиозније и организовано радити на формирању младих истраживача, њиховој едукацији и научној припреми за успјешно бављење обрадом не само времена династије Петровић Његош, него и свих друштвених, политичких, културних, вјерских и других појава и феномена цјелокупне историје Црне Горе. Уочено је и овога пута да се без сталног његова-

ња специјалистичких знања и истраживања богате грађе у иностраним архивима не могу очекивати дубљи и све странији научни захвати и резултати у научној историографији, историји књижевности и другим научним дисциплинама које кореспондирају у осмишљавању синтетичких судова о нововјековној прошлости Црне Горе, којој је најснажнији печат ударила лоза Петровић Његош. Ово истичем из разлога што је и овај Скуп показао да нека тематска питања која се тичу владавине куће Петровића и њене историјске улоге у изградњи нововјековне црногорске државе, захтијевају даље, рекао бих, организованије изучавање и разматрање. Нарочито у научном фокусу истраживача, не само историчара, морала би да се стално налазе и она питања о којима постоје дијаметрално супротна гледишта и разногласја, чак и у случајевима када се ради о тумачењу истих извора. Неке теме из времена Петровића које сам напријед спомињао, а има и других, како се показало на овом Скупу, траже креативне снаге, образоване истраживаче способне да примјењују савремену научну методологију у истраживањима да би се што реалније освјетлиле све стране нововјековне прошлости црногорске државе и њеног друштва.

Један од битних услова за напредовање историјске науке, а и других њој сродних наука, јесте избјегавање њихове инструментализације од стране текуће политике, односно борба за њихову еманципацију од политике владајућих режима. А да би се то остварило црногорска држава и друштво би били дужни да много више материјално стимулишу научне установе, њихове програме и, наравно, талентоване истраживаче, како би увијек били способни и спремни да се одупиру страначким политичким утицајима да о историји пишу онако како то одговара њиховом идеологијама.

Једна од видних вриједности овог Скупа била је и примјена мултидисциплинарног метода као најподеснијег научног поступка да се дође до поузданих судова и мишљења у осмишљавању и освјетљавању сложених и динамичких историјских појава и процеса дугог трајања. Јер, само мултидисциплинарираним научним методама и брижљивим читањем оригиналних, примарних извора и других аутентичних текстова и строгим поштовањем њихових исказа могу се реално освјетљавати коријени историјских појава и процеса који трају и живе и данас, као елементи историјских процеса дугог трајања. Из онога што се на Скупу чуло, а тога је било заиста много и врло значајно, могао се стећи утисак, а то није никакво изненађење, да су и историчари и научници других дисциплина настојали да се чврсто ослањају на научне темеље, на резултате богате старе и новије историографске литературе, испољивши жељу да у том смјеру наставе даља истраживања још недовољно освјетљених појава и процеса везаних за владајућу кућу Петровић Његош и сваког њеног члана појединачно. Испољена је и спремност да се о свим питањима воде научне расправе с документованим освртом на изворну грађу и литературу како би се остварила што реалнија историјска синтеза. Због све чешћих разних манипулација династијом Петровић Ње-

гош и настојања да се њено дјело, државна идеологија, вријеме и политичка схватања користе у дневно-политичке сврхе, чини се, да нећу претјерати саопштавајући своје мишљење, да су на овом Скупу доминантно кореспондирали судови и мишљења супротни тенденцијама „поправљања” историје ове династије. Рекао бих да са Скупа одлазимо не само с утиском већ и с увјерењем да ће научници и Црне Горе, и они ван ње, још, надати се, ипак, не тако дуго, бити принуђени да се боре против поплаве незнања које се у име науке жели подметнути јавном мњењу.

Хтио бих да учиним још једну напомену у вези са плодним радом овога Скупа. Наиме, он је показао и како би требало да се одвија будућа сарадња међу научним елитама сродних струка на обради комплексних научних тема. ЦАНУ и Универзитет Црне Горе би, као најелитније научне установе, и у будуће били у обавези да заједнички организују научне скупове о сложеним научним проблемима и појавама од значаја за Црну Гору и њено друштво. Надам се да ми неће бити замјерено што на овај начин преферирам елите Академије и Универзитета – највиших црногорских научних установа – које су, будући да уживају повјерење интелектуалне јавности и изван Црне Горе, у стању да окупе сараднике не само из СР Југославије него и иностранства и да на својим скуповима мериторно разматрају крупне теме и разрјешавају сложене научне проблеме. Држим да ми неће бити замјерено што и у том погледу истичем овај заједнички научни скуп Академије и Универзитета као парадигму достојну културног уважавања. Искуство са овог скупа, као и неких раније одржаних научних скупова под кровом Академије, говори да би убудуће и ЦАНУ и Универзитет Црне Горе требало да избјегну, колико је то могуће, овако масован број учесника, и да скупове организују, по правилу, уже и с позивом на одређене личности односно експерте за одређена питања. На таквим скуповима би се сигурно водила научна расправа плоднија и квалификованија, него што се води на једном овако научно и струковно разуђеном скупу. Истина, позитивна страна овог скупа била је у томе што се цјелокупни његов рад одвијао у пленарним сједницама, те су сви учесници имали могућност да остваре увид у цјеловитост опште теме и свих њених сегмената.

О другим похвалама и евентуално критичким објекцијама на рад Скупа биће, вјероватно, више ријечи на другом мјесту, у првом реду на Научном одбору Скупа, а могуће и на органима Академије и Универзитета, када буду детаљније анализирани рад и научни допринос скупа.

Драги пријатељи,

Дозволите ми да прије него што огласим завршетак рада Скупа, који је био и остаје један од значајних догађаја у научном и општекултурном животу Црне Горе, изразим дужну захвалност свима који су својим јавним на-

ступом и говорењем истицали његов историјски значај у нашој савременој културној историји.

Посебну захвалност изражавам господину Милу Ђукановићу, председнику Републике Црне Горе и председнику Почасног одбора Скупа, на његовом великом доприносу да се овај Скуп одржи у организацији ЦАНУ и Универзитета Црне Горе, као и на његовим жељама, израженим у поздравној ријечи, за успјешан рад Скупа.

Ријечи захвалности упућујем академику Драгутину Вукотићу, председнику ЦАНУ, на његовом топлом поздравном слову рада Скупа, као и на ријечима којима је малочас саопштио своје утиске о Скупу.

Захвалност изражавам проф. др Предрагу Обрадовићу, ректору Универзитета Црне Горе, на ријечима добродошлице које је упутио учесницима на отварању Скупа и на гостољубивости којом нас је почаствовао на Универзитету Црне Горе.

Хвала господину Николи Петровићу, потомку лозе Петровић Његош, који је пратио наш рад и који је ЦАНУ и Универзитету Црне Горе и свим учесницима на Скупу упутио ријечи захвалности што су овај Скуп посветили „његовој породици”.

Изражавам поштовање и захвалност свим академицима и професорима Универзитета, као и другим научним и културним посленицима, који су својим саопштењима и осталим облицима и садржајима ангажовања дали значајан научни учинак овом нашем научном сабору.

Дужну захвалност изражавам његовом преосвјештенству др Амфилохију Радовићу, митрополиту Митрополије Црногорско-приморске, који сједи на митрополитском трону славне лозе Петровића, а који је као научник активно учествовао у раду скупа.

Са изузетним задовољством упућујем ријечи захвалности научницима др Јелини Гусковој, др Јурију П. Аншакову (Русија), др Јанусу А. Пападрианису (Грчка) као и др Ерману Фалабели и др Анђелу Ранцинију, представницима италијанског удружења „*Пријатељи Црне Горе*” из Рима, који су својим саопштењима о пријатељским везама и односима владара Петровић Његош са династијама Русије, Италије и Грчке дали вриједне прилоге овом Скупу.

Ријечи захвалности упућујем и свим гостима који су пратили рад Скупа, а међу њима је било и оних који су својим учешћем у дискусији, често емотивно, жељели да дају свој прилог разјашњењу појединих питања о којима је вођена расправа.

Захваљујем представницима штампе и електронских медија који су пратили рад овог импозантног научног скупа (иако је међу њима било и оних који су нагласак у својим извјештајима стављали на мање важна питања, и епизоде из расправе, умјесто на она од битнијег значаја). Сви су они допринијели популаризацији Скупа и интересовању шире културне јавности за садржај његовог рада.

Топлу захвалност дугујем стручним сарадницима Академије и Универзитета, као и другом особљу, чијим су савјесним и педантним радом успјешно обављани сви послови око организације и одржавања Скупа, а гостопримним односом учинили да се учесници Скупа пријатно осјећају током свих радних дана у Академији.

Поштовани колеге,

Допустите ми, на крају, да учиним још неке напомене у вези с обавезама које слиједи да бисмо наш интелектуални учинак крунисали резултатом од трајног значаја – објављивањем зборника радова.

Прво, потребно је да сви референти који то већ нијесу урадили своје реферате припремљене за штампу доставе најкасније до *31. децембра 2001. године*.

Друго, потребно је да се аутори придржавају већ утврђеног става Научног одбора да саопштења, по правилу, не буду обимнија од 1,5-2 ауторског табака.

Треће, обавезно је да сваки реферат садржи и резиме на једном од свјетских језика.

Четврто, саопштења страних аутора штампаће се, по могућности, на њиховим језицима, уз резиме на српском језику.

Пето, Научни одбор за припрему научног скупа од данас преузима, како је то уобичајено у Академији, функцију Редакционог одбора, а председник Одбора дужност главног и одговорног уредника зборника. Они ће се старати да зборник благовремено изађе из штампе.

Шесто, као што је најављено у позивном писму и Програму рада скупа, сва саопштења подлијежу рецензији.

На крају, даме и господо, свима вама захваљујем на четвородневном дружењу, пажњи и интересовању са којим сте пратили рад Скупа и допринијели његовом успјешном завршетку. Захваљујем свим учесницима који су ми упутили похвале за добру организацију Скупа.

Свима довиђења, са жељом да се поново, иако, можда не овако масовно, и наравно, у подмлађеном саставу, поново сретнемо на неком новом скупу под кривом ЦАНУ и Универзитета Црне Горе.

Овим објављујем да је међународни научни скуп: *Династија Пејровић Њеџош завршен*.

Подгорица, 1. новембар 2001.

